

Давлатова Тамара Ілхомжонівна,

Інститут мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка,

б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02154

ORCID iD 0000-0002-0306-0274

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ МАРІЇ ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР (за архівними матеріалами)

У статті розглядається творчий шлях відомої української оперної співачки та вокального педагога Марії Едуардівни Донець-Тессейр. Висвітлені факти біографії М. Донець-Тессейр, її виконавська та педагогічна діяльність на основі архівних матеріалів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, праць її учнів та сучасників, а також наукових досліджень сучасних мистецтвознавців.

Ключові слова: творчий шлях М. Донець-Тессейр, українське оперне мистецтво, виконавська школа, біографія М. Донець-Тессейр, архівні матеріали.

Давлатова Т.И.

Творческий путь Марии Донец-Тессейр (по архивным материалам)

В статье рассматривается творческий путь известной украинской оперной певицы и вокального педагога Марии Эдуардовны Донец-Тессейр. Освещены факты биографии М. Донец-Тессейр, её исполнительская и педагогическая деятельность на основе архивных материалов Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины, трудов её учеников и современников, а также научных исследований современных искусствоведов.

Ключевые слова: творческий путь М. Донец-Тессейр, украинское оперное искусство, исполнительская школа, биография М. Донец-Тессейр, архивные материалы.

Davlatova T.I.

The creative path of Maria Donets-Tesseyr (based on archival materials)

The article examines the creative path of the famous Ukrainian opera singer and vocal teacher Maria Eduardivna Donets-Tesseyr. It provides the biographical facts about M. Donets-Tesseyr, her performing and teaching activities on the basis of archive materials of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, works of her pupils and contemporaries, as well as the research of modern art. Some disagreements concerning the facts of her biography, in particular, the year of the birth of the singer, are specified in her own autobiography. This fact is first introduced into scientific circulation. The information is provided on the period of M. Donets-Tesseyr's studies at various vocal pedagogues, as well as their influence on her becoming a soloist and vocal teacher. Features of personal and creative relations of M. Donets-Tesseyr with her vocal teacher O. Mishuga are analysed on the basis of the singer's memories. The educational activity of O. Mishuga from the point of view of memories of M. Donets-Tesseyr and the statements of O. Mishuga himself is considered. These materials deal with the methodology of teaching vocals and educating an opera singer. The statements of well-known vocal teachers, in particular, O. Mishuga and V. Vanzo, concerning the issues of vocal pedagogy are given. The continuity of the pedagogical principles of O. Mishuga and V. Vanzo in the activity of M. Donets-Tesseyr, as a vocal teacher, and her personal contribution to the development of the methodology for raising high female voices, is highlighted. The peculiarities of the personal development of M. Donets-Tesseyr as a teacher of vocal art are revealed. The significant contribution of the vocal-pedagogical activity of M. Donets-Tesseyr to the development of Ukrainian opera art of the middle of the 20th century is proved.

Key words: M. Donets-Tesseyr's creative path, Ukrainian opera art, performing school, biography of M. Donets-Tesseyr, archival materials.

© Давлатова Т.І., 2018

Постановка проблеми. Марія Едуардівна Донець-Тессейр (1894–1974) — видатна українська оперна співачка та вокальний педагог, професор Київської консерваторії, заслужений діяч мистецтв УРСР, народна артистка УРСР.

Свій творчий шлях М. Донець-Тессейр почала як оперна співачка. Період її виконавської діяльності охоплює 1914–1948 рр. Оперний дебют М. Донець-Тессейр відбувся в італійському місті Пйомбіно партією Адіни з опери Г. Доніцетті «Любовний напій».

Після закінчення виконавської кар'єри М. Донець-Тессейр присвятила себе вокально-педагогічній діяльності, яку розпочала ще солісткою Київської опери в 1935 р. Відтоді її педагогічна діяльність була пов'язана з Київською консерваторією імені П.І. Чайковського. Як вокальний педагог М. Донець-Тессейр виховала цілу плеяду видатних оперних співачок. Серед них: Є. Мірошніченко, І. Масленнікова, М. Звездіна, Г. Деомидова, Т. Петрова, Н. Куделя, В. Вотріна, М. Міщенко, А. Савченко, М. Малій, Р. Науменко та багато інших.

Актуальність даної статті полягає у висвітленні процесу розвитку української виконавської школи академічного вокалу.

Метою статті є висвітлення творчого шляху М. Донець-Тессейр як видатної представниці української виконавської та вокально-педагогічної традиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стаття ґрунтується на матеріалах спогадів сучасників М. Донець-Тессейр, її учнів. Проте основним джерелом відомостей про творчий шлях співачки та вокального педагога стали матеріали і документи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, де зберігається Особовий фонд Марії Донець-Тессейр [6–10].

Біографічні факти та вокально-педагогічна діяльність М. Донець-Тессейр досліджувалися у працях В. Вотріної [1], Л. Дмитрієва [3], Т. Михайлової [4] та С. Царук [5]. Зокрема, В. Вотріна у своїй роботі надає стислі відомості про життєвий і творчий шлях М. Донець-Тессейр, а також представляє загальну характеристику її вокально-педагогічної діяльності [1]. Л. Дмитрієв у своїй монографії висвітлює деякі подробиці біографії М. Донець-Тессейр, її навчання за кордоном, а також робить загальний аналіз занять М. Донець-Тессейр у класі академічного вокалу [3]. Т. Михайлова у хронологічному огляді серед численної плеяди вокальних педагогів згадує ім'я М. Донець-Тессейр як видатної співачки та вокального педагога. У цій роботі автор надає короткі біографічні відомості, а також цитує фрагменти науково-методичних записок Марії Донець-Тессейр [4]. С. Царук у своєму науковому

дослідженні наводить факти, які стосуються навчання М. Донець-Тессейр у О. Мишуги та за кордоном [5].

Методологія дослідження полягає у застосуванні таких методів: джерелознавчого (для аналізу рідкісних видань і архівних документів, присвячених творчості та виконавській діяльності М. Донець-Тессейр); біографічного (для дослідження творчого шляху М. Донець-Тессейр та значення її виконавської школи в контексті розвитку українського вокального мистецтва); аналітико-дескриптивного (для розгляду конкретних текстів архівних документів та їх співставлення з іншими матеріалами); ретроспективного (для відтворення періоду становлення виконавської школи та формування вокально-педагогічних принципів М. Донець-Тессейр); систематизації (для узагальнення матеріалів щодо виконавської школи М. Донець-Тессейр). Зазначені методи дають змогу розкрити та проаналізувати малознані сторінки виконавської школи М. Донець-Тессейр за допомогою матеріалів з архівних установ України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз архівних документів, які зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, а також інших джерел, дає змогу дійти висновку про відсутність точних даних про деякі моменти життя М. Донець-Тессейр. Так, суперечливими є відомості стосовно дня та року народження відомої співачки. За одними даними, вона народилася 4 травня, за іншими — 5 травня. Стосовно року народження також є розбіжності: найчастіше у музикознавчій літературі згадується 1889 р., проте сама М. Донець-Тессейр у своїй автобіографії називає роком свого народження 1894 [9].

У 15 років М. Тессейр вступила до Варшавського музичного училища в клас відомого співака і педагога О. Мишуги, потім продовжила навчання у Віденській консерваторії в класі професора Форстена, а через рік, у 1912 р., поїхала до Мілана, де вступила до консерваторії у клас відомого педагога Вітторіо Ванцо. У 1915 р., закінчивши Міланську консерваторію, співачка повернулася до Києва. Вступивши до трупи Київського оперного театру, вона дебютувала в партії Царівни Лебідь (опера М. Римського-Корсакова «Казка про царя Салтана»).

М. Донець-Тессейр почала свою педагогічну діяльність у Київській консерваторії з 1935 р., поєднуючи викладання з виступами в оперному театрі [2].

Сама М. Донець-Тессейр так згадує про період початку своєї педагогічної діяльності: «Я завжди цікавилася науковими працями і книгами, що мають відношення до голосу і його виховання. Знала, що після сцени на мене чекає педагогічна діяльність. Де б я не знаходилася, завжди

намагалася якнайбільше дізнатися про голосовий апарат і його функціонування» [1].

М. Донець-Тессейр виробила власну вокальну методику викладання оперного співу, застосовуючи як свій власний виконавський досвід, так і педагогічний досвід своїх вокальних педагогів В. Ванцо та О. Мишуги, творчо опрацьовуючи їх досягнення і відтворюючи їх у власній педагогічній практиці.

З архівних документів, які зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, відомо що зі своїми вокально-педагогічними принципами М. Донець-Тессейр знайомила інших вокальних педагогів на наукових конференціях різного рівня та на відкритих заняттях зі студентами.

Виступаючи на республіканській конференції, М. Донець-Тессейр наводила висловлювання відомих вокальних педагогів та композиторів, які працювали з вокалістами, підкріплюючи або доповнюючи їх слова своїми педагогічними спостереженнями. Висловлювання стосувались проблем, які виникають під час занять з вокалу. Так, зокрема, вона наводить слова свого викладача В. Ванцо, який на запитання «Що таке правильна постановка голосу?» відповів: «Це коли вам зручно співати, а публіці приємно вас слухати» [8]. Цей вислів ілюструє те, що неправильний спів завжди супроводжується втому, дискомфортом у горлі, і цей дискомфорт відчувають слухачі.

М. Донець-Тессейр була не тільки дуже вимогливою до себе, як до викладача вокалу, але й ставила значні вимоги до студентів. Вона вважала, що дуже важливо розвинути у студента слуховий

самоконтроль для того, щоб чути та відчувати, як саме виправити помилку. Її вимоги в цьому збігалися з вимогами О. Мишуги, який наголошував: «Ви мусите слухати один одного, щоб виробити вокальний слух у себе і зрозуміти свої помилки, зрозумівши чужі» [6].

У своїй вокальній практиці М. Донець-Тессейр наслідувала і вдосконалювала педагогічні принципи свого викладача, тому наведений вислів О. Мишуги може бути ілюстрацією до всього творчого шляху М. Донець-Тессейр: «Для того, щоб мистецтво співака доходило до слухача, співак має бути сам натхнений щирим почуттям та шляхетною простотою. Він повинен викреслити власне «я», сповнене самолюбства та ідейної порожнечі, остерігатися гонити за дешевими ефектами, не бути зарозумілим та гордим, а бути працьовитим та вимогливим до себе» [7].

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що творчий шлях М. Донець-Тессейр потребує детального аналізу та вивчення. Це стосується як фактів її біографії, де ще залишаються невисвітлені сторінки, так і її виконавської діяльності як оперної співачки. Особливої уваги потребує вивчення педагогічного досвіду видатної викладачки, який сьогодні, на жаль, не використовується повною мірою в педагогічному процесі навчання академічного вокалу. Основні матеріали, які стосуються вокально-педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України і ще не привернули значної уваги мистецтвознавців.

ДЖЕРЕЛА

1. Вотріна В. Мистецтво співу і вокальна методика М.Е. Донець-Тессейр / В. Вотріна. — К. : НМАУ, 2001. — 272 с.
2. Гнидь Б. Виконавські школи України / Б. Гнидь. — К. : НМАУ, 2002. — 95 с.
3. Дмитриев Л. В классе профессора М.Э. Донец-Тессейр / Л. Дмитриев. — М. : Музыка, 1974. — 64 с.
4. Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рік / Т. Михайлова. — К. : Музична Україна, 1970. — 128 с.
5. Царук С.М. Діяльність Олександра Мишуги в контексті розвитку вокального мистецтва кінця XIX — початку XX століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / С.М. Царук ; Львівська національна музична академія ім. М.В. Лисенка, 2013. — 210 с.
6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ. — Ф. 122. Особовий фонд Донець-Тессейр М.Е. 1942–1969 рр. — Оп. 1. — Спр. 1. Досвід виховання сопрано і колоратурного сопрано. Методичний нарис. — 2 примірники (укр. і рос. мовами). — 49 арк.
7. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ. — Ф. 122. Особовий фонд Донець-Тессейр М.Е. 1942–1969 рр. — Оп. 1. — Спр. 29. Виписки із робіт О.П. Мишуги, доповідей С.О. Павлюченка та П.В. Голубева, дисертації М.І. Єгоричевої та ін. на тему «Вокальний процес». — 6 арк.
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ. — Ф. 122. Особовий фонд Донець-Тессейр М.Е. 1942–1969 рр. — Оп. 1. — Спр. 30. Мой метод работы с учащимися-вокалистами на первой стадии обучения. — 20 арк.

9. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ. — Ф. 122. Особовий фонд Донець-Тессейр М.Е. 1942–1969 рр. — Оп. 1. — Спр. 36. «Завжди живий». Спогади про О.П. Мишугу. — 3 арк.
10. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ. — Ф. 122. Особовий фонд Донець-Тессейр М.Е. 1942–1969 рр. — Оп. 1. — Спр. 258. Автобіографія. — 7 арк.

REFERENCES

1. Votrina, V. (2001). *Mystetstvo spivu i vokalna metodyka M. E. Donets-Tesseyr* [Art of Singing and Vocal Technique of M. E. Donets-Tessayr]. K.: NMAU, 272 (in Ukrainian).
2. Hnyd, B. (2002). *Vykonavski shkoly Ukrainy* [Performing Schools of Ukraine]. K.: NMAU, 95 (in Ukrainian).
3. Dmitriev, L. (1974). *V klasse professora M. E. Donets-Tesseyr* [In the Class of Professor M. E. Donets-Tessayr]. M. :Muzyka, 64 (in Russian).
4. Mykhailova, T. (1970). *Vykhovannya spivakiv u Kyivskii konservatorii: Khronolohichniy ohliad z 1863 po 1963 rik* [Education of Singers at the Kyiv Conservatory: Chronological survey from 1863 to 1963]. K.: Muzychna Ukraina, 128 (in Ukrainian).
5. Tsaruk, S. M. (2013). *Diialnist Oleksandra Myshuhy v konteksti rozvytku vokalnogo mystetstva kintsia XIX — pochatku XX stolittia* [Oleksandr Mishuga's Activity in the Context of the Development of Vocal Art of the end of the 19th — the beginning of the 20th century: Extended abstract of Candidate's thesis. Lvivska natsionalna muzychna akademiia im. M. V. Lysenka, 210 (in Ukrainian).
6. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy*, m. Kyiv, F. 122, *Osobovy fond Donets-Tesseyr M. E., 1842–1969 rr.* Op. 1, Spr. 1. *Dosvid vykhovannia soprano i koloraturnoho soprano. Metodychnyi narys* [The Experience of Upbringing Soprano and Coloratura Soprano. Methodical essay]. 2 prymirnyky, 49 ark. (in Ukrainian, in Russian).
7. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy*, m. Kyiv, F. 122 *Osobovyi fond Donets-Tesseyr M. E., 1842–1969 rr.*, Op. 1, Spr. 29. *Vypysky iz robit O. P. Myshuhy, dopovidei S. O. Pavlyuchenka ta P. V. Holubieva, dysertatsii M. I. Yehorychevoi ta in. na temu: «Vokalnyi protses»* [Excerpts from the works of O. P. Mishuga, reports by S. O. Pavlyuchenko and P. V. Holubiev, dissertations by M. I. Yehorycheva and others on the theme: «Vocal Process»], 6 ark. (in Ukrainian, in Russian).
8. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy*, m. Kyiv, F. 122, *Osobovyi fond Donets-Tesseyr M. E., 1842–1969 rr.*, Op. 1, Spr. 30. *Moi metod raboty s uchashchimisya-vokalistamy na pervoi stadii obucheniiia* [My Method of Working with Pupils-Vocalists in the First Stage of Training], 20 ark. (in Russian).
9. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy*, m. Kyiv, F. 122, *Osobovy fond Donets-Tesseyr M. E., 1842–1969 rr.*, Op. 1, Spr. 36. «Zavzhdy zhyvyi». *Spohady pro O. P. Myshuhu* [«Always Alive». Memoirs about O. P. Mishuga], 3 ark. (in Ukrainian).
10. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstv Ukrainy*, m. Kyiv, F. 122, *Osobovyi fond Donets-Tesseyr M. E., 1842–1969 rr.*, Op. 1, Spr. 258. *Avtobiohrafiiia* [Autobiography], 7 ark. (in Ukrainian).